

Вазовата вдъхновителка Евгения Марс

65 години от смъртта на известната българска писателка и общественичка

Муза на патриарха на българската литература през последните 16 години от живота му е красивата и талантива писателка, преводачка от руски и френски и видна общественичка Евгения Елмазова; известна с псевдонима Марс. Приятелството между нея и Вазов продължава от 1906 г. до смъртта на писателя. За първи път двамата се срещат по време на честванията по случай 25-годишния юбилей на Иван Вазов. Запознава ги съпругът на Евгения д-р Михаил Елмазов. На своята вдъхновителка поетът посвещава десетки стихотворения между които и поетичния цикъл „Люлякът ми замириса“. Два пъти седмично той е гост на Литературния салон, който привлекателната дама организира в дома си. Салонът привлича цвѣта на българската интелигенция не само с литературните четения, но и с клавирните изпълнения на домакинята. Там се обсъждат книги, ръкописи, периодични издания, театрални постановки, четѣ се поезия и проза.

От самото начало на приятелството им Вазов закриля своята вдъхновителка и ѝ съдейства да се наложи в литературното поприще. Той публикува насърчителен отзив по повод първата ѝ книга в сп. „Българска сбирка“, съдейства за отпечатване на втория ѝ сборник разкази „Лунна нощ. Разходка из Цариград“ (1909) и за поставянето на двете ѝ драми „Божана“ (1912) и „Магда“ (1918) на сцената на Народния театър; уговаря нейни публикации в периодичния печат.

Три дни преди смъртта си поета пише последното писмо до Евгения: „Колко деликатни и тихи радости съм изпитал от общението с теб, от разговорите ти, от усмивките ти, от сръдните ти даже! И аз потръпвам при мисълта да изгубя некога своите приятелски чувства. Пази ми ги винаги, драга Женичке, остани се същата мила, нежна, възхитителна другарка моя, както и аз ще оста-

на твой верен другар. Ох, животът е тъй пуст и скръбен без топлинка на предана душа, дните са тъй дълги и монотонни, незарени от лучезарното чувство на идеалната дружба, каквато е нашата!...“

След неочакваната смърт на големия български писател през 1921 г. в столицата се разнася клюката, че поетът е издъхнал в прегръдките на Евгения. Истината е, че Вазов умира по време на обяд в дома си от разрив на сърцето и в последните му мигове до него са сестра му Вѣла и племеничката му Събка.

ЖИВОТ В ДАТИ

Евгения Бончева е родена на 25 август 1877 г. в Самоков в семейството на известния търговец и общественик Павел Бончев. Майка ѝ Екатерина е дъщеря на духовник и е първата учителка в Орханѣ (Ботевград). Родът се слави със своята музикалност. Евгения от малка свири на пиано, а по-малкият ѝ син е известният бас Павел Елмазов. От рода на баща ѝ е и именитият оперен певец и педагог Христо Бръмбаров.

Евгения е възпитаничка на Първа софийска девическа гимназия, която завършва през 1895 г. След завършването на гимназиалното си образование се омъжва за д-р Михаил Елмазов – един от първите дипломирани зъболекари в България. Първият си разказ Евгения Елмазова публикува във в. „Софийски ведомости“, а следващите излизат през 1905 г. в подлистника на в. „Народно единство“. Подписва се с псевдонима Евгения Марс. Първата ѝ книга излиза в края на 1906 г. под заглавието „Из живота“. Тя е издадена с помощта на редакцията на в. „Народно единство“. В края на 30-те години са отпечатани третият ѝ сборник разкази „Белите нарциси“ (1924) и енциклопедичният алманах „Полувековна България. 1878–1928“, който е съставен, редактиран и издаден от нея. Евгения Марс успява да привлече авторски колектив от известни общественици,

Евгения Марс

политици, учени, културни и просветни дейци, които представят живота на България от Освобождението до 1928 г.

През 1929 г. Евгения Марс е избрана за председателка на Съюза на българките за култура и просвета. През 30-те години тя е вече популярна писателка (излиза последният ѝ сборник разкази „Човекът в дрипи“, 1935 г.) и общественичка. В класацията на Столична библиотека за най-четени български автори за 1935 година има 19 имена, като първото споменато женско име е нейното. Тя е една от основателките на Клуба на българските писателки през 1930 г. и негова дългогодишна председателка (1932–1938). За кратък период от време успява да извоюва широко обществено признание на Клуба: организирани са повече от 60 литературни четения, издават се два сборника под името „Сноп“; през 1934 г. Клубът е регистриран като самостоятелна юридическа организация; отредена е и клубна страница във „Вестник на жената“, установени са връзки с литературни и културни дейци от Полша, Чехия, Румъния, Югославия, Гърция. През 1935 г. Евгения Марс става подпредседа-

телка на Славянската женска група в България и ръководи писателската секция в нея. От 1931 г. е и подпредседател на Дружество „Българска драма“. В края на 1939 г. Клубът на писателките ѝ устройва юбилейно честване в дома на Цв. Р. Маджарова. Юбилеят е отбелязан от столичните вестници.

Снимка: архив

Една година преди този юбилей десет писатели подписват предложение за приемането на Евгения Марс

в писателския съюз, което става едва през февруари 1940 г. Причина за забавянето са интригите от страна на писателката Ана Карима. Тя обвинява Евгения в печата, че продава „обсебения от нея златен венец на поета“. Притисната от голяма нищета след Първата световна война, Марс действително продава венеца на Народната библиотека. Освен това Карима злослови, че „прочутият наш поет ѝ пишеше разказите и дра-

мите и ги прокарваше в Народния театър.“ През 1937 г. Евгения Марс завежда дело за клевета и обида и Карима е осъдена по-късно на един месец затвор и глоба в размер на 250 лв. Следващата година Карима е помилвана от цар Борис III, но Евгения Марс получава тежък миокардит вследствие на който умира на 26.IX.1945 г.

Мария Захариева

Антон Дончев на 80 години

„Първата стъпка по магистралата на духа е да бъдем българи“, казва авторът на „Време разделно“

Големият български писател Антон Дончев навърши на 14 септември 80 години. На рождения му ден в Народния дворец на културата в София бе организирана творческа вечер по повод юбилея на писателя. Събитието бе под патронажа на ЮНЕСКО. Бележитият български писател бъде отличен и с орден „Св. Св. Кирил и Методий“ – огърлие за особено значими заслуги в областта на културата. „Много ордени обявяват носителите си за рицари, други – за кавалери. На мен ми се иска ние, носителите на този орден, просто да се обявим за скромни свещенослужители в храма на великите братя – светите Кирил и Методий“, каза Антон Дончев след церемонията. Дончев заслужено бе отличен и със званието „почетен гражданин на София“. Почетен председател на инициативния комитет за честването, което протича в шест български града, е генералният директор на ЮНЕСКО Ирина Бокова. По време на творческата вечер в НДК поетът и издателят Иван Гранитски каза, че „след Иван Вазов най-издаваният български писател у нас и в чужбина е Антон Дончев. Книгите му надхвърлят 2 700 000 тираж. През последните няколко години издателство „Захарий Стоянов“ издаде дванадесет тома негови произведения.“

години ние тръгнахме по лошо направление. По лош тунел тръгнахме. Тръгнахме по тунела, който загърбва културата. Човек и общество се създават от култура. Култура значи отглеждане, значи възпитание, грижа и то главно грижа за духовното. Материалното не може да бъде възприето, ако не мине през духовното. Вие си определете критериите в кой момент се смятате за богат, в кой момент се смятате за щастлив, в кой момент се смятате за умен. Ние сме слепи, културата са очилата, които съдбата ни дава. Ние си сбъркахме диоптрите“.

„Ако цял ден слушате чалга, ако нямате време да слушате Бетовен, ако сте си препълнили стомаха с чипс и Макдоналдс, там няма място за хляб, за ябълка, за глътка вода“.

„Трябва да научим талантливите си деца как да разперят криле, да им върнем чувството, че участват в правенето на историята, че могат да променят нещата, призова писателят. Защо ние, българите, поставяме летвата толкова ниско, защо постоянно сме обиждани и унижавани, защо се чувстваме виновни? Защото забравихме, че освен бит българите имат и душевност?“
„Какво виждам днес? Виждам море от светлина сред брегове от мрак... Ние, българите, участваме във великата битка за душите на хората... Защо обаче все се чувстваме виновни? Ние сами режем крилата си. В България растат умни деца, трябва да им помогнем да разперят крилата си. Нека кажем: „ДА БЪДЕМ БЪЛГАРИ!“

М. З.

Антон Дончев по време на творческата вечер в НДК

ДУМИТЕ НА ПИСАТЕЛЯ:

„На кръстопътя, който съдбата предложи на България преди 20

Снимка: архив